

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Центральноукраїнський державний
педагогічний університет імені Володимира Винниченка**

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

ЮРИДИЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

(назва навчальної дисципліни)

підготовки магістра
(назва рівня вищої освіти)

спеціальність/напрямок 081 Право
(шифр і назва спеціалізації)

спеціалізація _____
(шифр і назва спеціалізації)

освітня програма Право
(назва)

(шифр за ОПП ПП НД/ОК 2.1.1.2)

2018 рік

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Мілова Т.М., доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права, кандидат юридичних наук, доцент

Обговорено та рекомендовано до затвердження вченою радою факультету «30» серпня 2018 року, протокол № 1

Голова вченої ради факультету

(підпис)

Філоретова Л.М.
(прізвище, ініціали)

Програму схвалено на засіданні кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права

Протокол № 1 від «28» серпня 2018 року

Завідувач кафедри

(підпис)

Соболь Є.Ю.
(прізвище, ініціали)

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Юридичний механізм захисту прав людини» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістра спеціальності 081 «Право».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичні положення щодо поняття, джерел, класифікації та змісту загальноновизнаних прав людини, а також особливості юридичного механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Міждисциплінарні зв'язки. Базою для засвоєння основних положень курсу «Юридичний механізм захисту прав людини» є знання отримані студентами після вивчення таких дисциплін, як: «Теорія держави і права», «Історія держави і права України», «Конституційне право України», «Державне право зарубіжних країн» та «Міжнародне право».

Дисципліна «Юридичний механізм захисту прав людини» тісно пов'язана з іншими курсами циклу професійної та практичної підготовки магістра, а саме з такими як: «Актуальні проблеми конституційного права», «Проблеми запобігання і протидії корупції» тощо. При розкритті особливостей судового та позасудового захисту прав і свобод людини і громадянина даний курс спирається на знання здобуті студентами у межах таких галузей процесуального права як : «Цивільний процес», «Кримінальний процес» та «Адміністративна відповідальність».

Програма навчальної дисципліни складається з таких **розділів:**

1. Поняття, джерела та класифікація загальноновизнаних прав людини.
2. Юридичний механізм захисту загальноновизнаних прав людини

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. **Метою** викладання навчальної дисципліни «Юридичний механізм захисту прав людини» є поглиблення знань щодо інструментарію науки про права та свободи людини і громадянина, забезпечення їх реалізації, охорони та захисту, гармонізації національного законодавства з міжнародно-правовими стандартами, а також формування навичок щодо розв'язування складних практичних задач під час професійної діяльності з охорони й захисту прав і свобод людини.

1.2. **Основними завданнями** вивчення дисципліни «Юридичний механізм захисту прав людини» є:

- розгляд основних підходів та наукових засад дослідження прав людини;
- формування самостійного мислення, навичок аналізу проблемних питань щодо юридичного механізму захисту прав людини;
- формування понятійного апарату, що використовується в межах юридичного механізму захисту прав людини та вміння ним користуватися;
- поглиблення знань прикладного характеру щодо механізмів захисту прав людини, передбаченими вітчизняним законодавством та міжнародною практикою.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми у магістра мають бути сформовані такі **компетентності:**

- володіти концептуальними знаннями про засади і правові інститути загальної теорії прав і свобод людини і громадянина;
  - знати нормативно-правові основи закріплення та реалізації основних прав та свобод людини і громадянина в Україні;
  - проводити наукові дослідження з проблематики прав і свобод людини і громадянина, виявляти актуальні теоретичні і практичні питання механізму захисту прав людини;
  - критично осмислювати й логічно розв'язувати складні правові задачі та проблеми, що потребують міждисциплінарних підходів;
  - визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти, виявляти та критично й системно аналізувати проблеми механізму реалізації прав та свобод людей і громадянина;
  - формувати правові позиції й належним чином обґрунтовувати їх, посилаючись на норми чинного вітчизняного законодавства, положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ), прецедентну практику ЄСПЛ;
  - застосовувати норми права, розуміти правовий характер і значення документів, створювати й оформлювати різні види документів відповідно до правил;
  - проводити правороз'яснювальну та правопросвітницьку роботу, консультувати з питань захисту прав і свобод людини і громадянина;
  - свідомо реалізовувати конституційні права, свободи та обов'язки громадянина України, мати активну громадянську позицію;
  - поважати честь і гідність людини, діяти згідно з вимогами професійної етики;
  - систематично підвищувати рівень професійної компетентності, у т. ч. самостійно, продовжувати навчання з високим ступенем автономії.
  - конструктивно взаємодіяти з колегами, експертами, у т. ч. з інших галузей знань, узгоджувати дії у процесі спільної діяльності під час навчання, виконання професійних обов'язків, вирішуючи складні правові питання.
- 1.4. Програмними результатами навчання є:**
- розуміння правових процесів і явищ на основі інформації, отриманої з різних джерел, формулювання та висловлювання обґрунтованих суджень;
  - вміння дискутувати на теми реалізації та захисту прав людини, висловлювати власні позиції;
  - мати активну громадянську позицію, виявляти та адекватно реагувати на факти порушення чинного законодавства у сфері прав і свобод людини і громадянина;
  - вміння проводити науково-правові дослідження з проблематики прав та свобод людини та громадянина;
  - дотримання академічної доброчесності;
  - навички аналізу й узагальнення теорій, концепцій, підходів, критичного оцінювання суперечливих наукових позицій щодо проблематики прав і свобод людини і громадянина;

- вміння демонструвати власне обґрунтоване бачення шляхів розв'язання проблеми;
- вільно володіти письмовою та усною державною мовою, правильно використовувати правничу термінологію;
- збирати та опрацьовувати інформацію з різних джерел;
- активно використовувати інформаційні технології і бази даних у правничій діяльності;
- дотримання професійних стандартів, професійної етики, у т.ч. щодо нерозголошення конфіденційної інформації;
- усвідомлення необхідності у самовдосконаленні, систематичному підвищенні професійного рівня;
- уміння розробляти документи у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина з дотриманням вимог, процесуальних строків;
- здатність ефективно працювати в команді за узгодженим планом, оцінювати та коригувати його, своєчасно та якісно виконувати доручення, виявляти ініціативу;
- здатність надавати консультації з питань щодо можливих способів захисту прав, інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях;
- здатність аналізувати сучасний стан, проблеми і перспективи вітчизняного механізму захисту прав людини, усвідомлювати і пояснювати необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами, оцінювати їх вплив на національне законодавство;
- уміння організувати правопросвітницькі заходи з метою підвищення рівня правової культури населення, розробити навчально-методичні матеріали;
- розуміння особливостей правового регулювання у сфері реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні;
- здатність аналізувати та узагальнювати судову практику, у т.ч. акти Конституційного Суду України, практику ЄСПЛ та використовувати відповідні результати для обґрунтування правової позиції, формування правових висновків;
- уміння збирати документи, інші матеріали для вирішення правової проблеми, працювати з матеріалами справи, аналізувати їх, робити виписки, копії, обирати адекватні форми та засоби захисту прав та свобод людини і громадянина;
- навички з підготовки актів застосування права відповідно до правового висновку у різних правових ситуаціях, складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться **120** годин **4** кредитів ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. Поняття, джерела та класифікація загальноновизнаних прав людини

Тема 1. Вступ до курсу «Юридичний механізм захисту прав людини»

Предмет, мета і основні завдання навчального курсу “Юридичний механізм захисту прав людини”. Методи навчального курсу “Юридичний механізм захисту прав людини”. Загальнонаукові методи дослідження. Спеціально наукові методи дослідження: системний; історичний; порівняльний; соціологічний (масове анкетування, інтерв’ю, експертне опитування та ін.); логічний (аналіз, синтез).

Місце навчального курсу “Юридичний механізм захисту прав людини” в системі суспільних наук. Права людини і філософія. Права людини і економічні науки. Права людини і політологія. Права людини і соціологія. Права людини та юридичні науки.

Тема 2. Основи загальної теорії прав і свобод людини і громадянина

Поняття та сутність прав людини. Основні властивості прав людини. Якісні та кількісні показники прав людини: зміст та обсяг прав людини.

Класифікація прав людини і громадянина. Межі здійснення прав людини і громадянина.

Українські ідеї про права і свободи людини та їх закріплення в правових та інших документах.

Позитивізм та природно-правова теорія про права людини.

Юридична антропологія як теорія та метод вивчення прав людини.

Основні тенденції сучасного розвитку прав людини.

Тема 3. Загальновизнані права людини як явище світової правової цивілізації

Еволюція та інституційне оформлення прав людини. Об’єктивні фактори виникнення прав людини. Динаміка прав людини. Періодизація історії прав людини. Основні напрямки історичного розвитку прав людини.

Періодизація законодавчого закріплення прав людини. Права людини першого покоління: поняття, види, значення, нормативне оформлення.

Права людини другого покоління: поняття, види, значення, нормативне оформлення.

Права людини третього покоління (права людини та права народів): поняття, види, значення, нормативне оформлення.

Основні підходи до розв’язання проблеми прав людини (основні концепції). Ліберальна (європейська) концепція прав людини: поняття, ознаки, характерні особливості. Колективістські концепції прав людини (марксистська, расистська, інші): поняття, ознаки, характерні особливості. Ісламська (мусульманська) концепція або концепція рівності за шаріатом: поняття, ознаки, характерні особливості.

Принципи загальновизнаних прав людини. Принцип гуманізму. Принцип свободи. Принцип рівності і рівноправності.

Тема 4. Джерела загальновизнаних прав людини

Поняття та система міжнародних джерел загальновизнаних прав людини. Поняття джерел загальновизнаних прав людини. Система міжнародних джерел

загальноновизнаних прав людини: міжнародні конвенції, як загальні, так і спеціальні, які встановлюють правила, що визнаються сторонами, між якими існує спір; міжнародний звичай, як доказ загальної практики, визнаної в якості правової норми; загальні принципи права, визнані цивілізованими націями.

Загальна характеристика Статуту ООН як джерела загальноновизнаних прав людини. Загальна декларація прав людини як джерело загальноновизнаних прав людини.

Класифікація загальноновизнаних прав людини за Загальною декларацією прав людини.

Міжнародні пакти про права людини: Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Факультативні протоколи до нього.

Інші основні договори ООН з прав людини:

Міжнародні договори ООН, які забезпечують захист конкретних прав людини (конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації по відношенню до жінок (1979 рік); конвенція про права дитини (1989 рік); конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи принижуючих гідність видів поведження і покарання (1984 рік); міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 рік), міжнародна конвенція про захист прав всіх працівників мігрантів та членів їх сімей (1990 рік));

Міжнародні правила ООН, які стосуються затримання правопорушників та поведження з ними (Мінімальні стандартні правила поведження з ув'язненими 1955р., Принципи медичної етики 1982р., Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються здійснення правосуддя по відношенню до неповнолітніх, або "Пекінські правила" 1985р.); інші міжнародні документи ООН, що стосуються прав людини (Декларація про право на розвиток 1986., Декларація про ліквідацію всіх форм релігійної нетерпимості 1981р., Декларація про права розумово відсталих осіб 1971р.).

Поняття та система регіональних джерел загальноновизнаних прав людини. Європейська система джерел загальноновизнаних прав людини: Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (1950); Європейська конвенція по попередженню катувань і нелюдського чи принижуючого гідність поведження чи покарання (1987); Європейська соціальна хартія (1961); Рамочна конвенція по захисту національних меншин (1995).

Американська система джерел загальноновизнаних прав людини: Статут Організації американських держав та американська конвенція про права людини.

Африканська система джерел загальноновизнаних прав людини: Хартія організації африканської єдності 1963р, Африканська хартія прав людини і народів 1981р.

Ісламська система джерел загальноновизнаних прав людини: Всезагальна ісламська декларація прав людини 1981; Каїрська декларація прав людини в ісламі 1990 р; Арабська хартія прав людини 1994.

Поняття та система національних джерел загальноновизнаних прав людини. Конституція як основне національне джерело загальноновизнаних прав людини.

Тема 5. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в національному праві.

Поняття конституційно-правового статусу людини і громадянина та його зміст. Принципи конституційно-правового статусу людини і громадянина. Громадянство України як елемент правового статусу. Правовий статус іноземців і осіб без громадянства. Правовий статус біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Правовий статус закордонних українців та іммігрантів в Україні. Право притулку.

Закріплення прав свобод і обов'язків людини і громадянина в Конституції України. Конституційна класифікація прав і свобод людини і громадянина. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні. Межі прав та свобод людини і громадянина.

Тема 6. Особисті права та свободи людини і громадянина в Україні

Право на життя. Право на свободу. Право на особисту недоторканість. Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Право на безпечне довкілля. Право на приватну власність. Право на соціальний захист. Право на житло. Права громадян як споживачів. Право на повагу до гідності людини. Свобода думки і слова. Свобода світогляду та віросповідання.

Мовні права. Право на захист від втручання в особисте та сімейне життя. Право на недоторканість житла та іншого майна, що перебуває у власності. Право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Тема 7. Політичні права і свободи людини і громадянина в Україні

Поняття політичних прав і свобод. Право на громадянство. Права людей, які належать до іноземців або не мають громадянства. Права біженців.

Свобода пересування та право на вільний вибір місця проживання. Право на вільний вибір постійного чи тимчасового місця проживання на території України. Право вільно залишати територію України. Право громадянина України в будь-який час повернутись в Україну.

Право на участь в управлінні державними справами. Свобода асоціації. Свобода зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Право на звернення.

Права іноземців, апатридів та біженців.

Тема 8. Економічні, соціальні і культурні права і свободи людини і громадянина та їх закріплення у національному законодавстві.

Поняття та види економічних прав і свобод. Поняття та види соціальних прав і свобод. Поняття та види культурних прав і свобод. Право на підприємницьку діяльність. Поняття, зміст, гарантії здійснення. Право на працю. Поняття, зміст, гарантії здійснення. Право на відпочинок. Поняття, зміст, гарантії здійснення. Право на участь у професійній спілках. Поняття, зміст, гарантії здійснення. Право на страйк. Поняття, зміст, гарантії здійснення. Право на освіту. Поняття, зміст, гарантії здійснення. Права осіб, які належать до національних меншин, у гуманітарній сфері. Поняття, зміст, гарантії

здійснення. Свобода творчості. Право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Поняття, зміст, гарантії здійснення. Право на участь у культурному житті та право користуватися культурною спадщиною України. Поняття, зміст, гарантії здійснення.

РОЗДІЛ 2. Юридичний механізм захисту загально визнаних прав людини

Тема 9. Гарантії та юридичний механізм захисту прав і свобод людини і громадянина.

Поняття механізму правового захисту прав людини та його структурні елементи. Напрями у дослідженні механізму прав і свобод людини і громадянина.

Поняття, система і види гарантій реалізації та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Право знати свої права і обов'язки: поняття, зміст, гарантії здійснення. Право на правову допомогу і свободу вибору захисника своїх прав: поняття, зміст, гарантії здійснення. Право захищати свої права і свободи від порушень та протиправних посягань і засоби його реалізації.

Право на відшкодування шкоди, заподіяною державою: поняття, зміст, гарантії здійснення. Право на судовий захист прав і свобод людини: поняття, зміст, гарантії здійснення. Право на звернення до міжнародних установ і організацій: поняття, зміст, гарантії здійснення.

Тема 10. Права людини, що виникають у разі притягнення її до юридичної відповідальності

Право не підлягати відповідальності за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення. Право не бути двічі притягнутим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Право на презумпцію невинуватості і право на відшкодування шкоди, завданої безпідставним засудженням. Право не виконувати незаконний наказ. Право на захист від обвинувачення. Право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. Права людини, яку затримано чи заарештовано. Права людини, яку засуджено.

Тема 11. Конституційний контроль у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина.

Поняття та види конституційного контролю. Розвиток системи конституційного контролю в Україні. Конституційний Суд України: компетенція, принципи і форми захисту прав і свобод людини і громадянина. Проблема обмеження прав і свобод людини та громадянина, межі таких обмежень.

Принципи конституційного правосуддя щодо визначення конституційності необхідних та допустимих обмежень прав і свобод: відсилки до закону,

збереження сутнісного змісту, співрозмірності обмеження, заборони надмірних обмежень.

Конституційне звернення: поняття, суб'єкти подання, порядок та строки розгляду. Юридична сила рішень та висновків Конституційного Суду України

Тема 12. Судовий захист прав та свобод людини і громадянина.

Суд як гарант прав особи. Право на судовий захист: поняття, зміст, форми реалізації. Право на судовий захист як правовідношення: поняття, сторони. Підстави реалізації права на звернення в суд.

Захист прав обвинуваченого та потерпілого в кримінальному судочинстві. Принцип публічності в кримінальному судочинстві. Поняття захисту в сфері кримінального судочинства. Презумпція невинуватості.

Захист прав сторін в цивільному судочинстві. Принцип диспозитивності в цивільному судочинстві. Способи захисту цивільних прав та інтересів згідно ЦПКУ.

Захист прав скажника в адміністративному судочинстві.

Тема 13. Адміністративно-правові форми захисту прав і свобод людини і громадянина.

Поняття адміністративно-правових форм захисту прав і свобод людини і громадянина. Законодавчі гарантії прав і свобод людини в сфері виконавчої влади. Позасудовий порядок оскарження актів органів виконавчої влади та їх посадових осіб.

Державний нагляд та контроль в сфері захисту прав людини і громадянина. Специфічні форми державного контролю в системі виконавчої влади: контроль Президента України за законністю дій та актів Кабінету Міністрів України, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим. Прокурорський (загальний) нагляд за дотриманням законів органами виконавчої влади. Уповноважений Верховної Ради з прав

Тема 14 . Міжнародний захист прав і свобод людини

Захист прав людини міжнародними урядовими організаціями. Контрольні функції Організації Об'єднаних Націй в галузі прав людини. Роль та компетенція головних та допоміжних органів Організації Об'єднаних Націй. Функції контрольних органів, заснованих міжнародними конвенціями з прав людини. Механізм розгляду індивідуальних скарг. Регіональна співпраця в галузі прав людини. Неурядовий механізм захисту загальноновизнаних прав людини. Поняття неурядової правозахисної організації. Класифікація правозахисних неурядових організацій. Форми діяльності неурядових правозахисних організацій. Організація Об'єднаних Націй та неурядові правозахисні організації. Міжнародні правозахисні неурядові організації: "Міжнародна амністія", "Хюманс Райтс Вотч", "Міжнародне товариство прав людини".

3. Рекомендована література

Основна:**нормативно-правові акти**

1. Конституція України від 28.06.1996 р.; в ред. від 30.09.2016 р.
2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р.
3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р.
6. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р.
7. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 р.
8. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р.
9. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.
10. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.
11. Конституція Автономної Республіки Крим від 21 жовтня 1998 р.
12. Закон України "Про Суспільне телебачення і радіомовлення України" від 17.01.04.2014 р.
13. Закон України «Основи законодавства про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р.
14. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 р.
15. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р.
16. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 р.
17. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р.
18. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 р..
19. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011.
20. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 р.
21. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04. 2014 р.
22. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р.
23. Закон України «Про державний кордон України» від 04.11.1991 р.
24. Закон України "Про оборону України" від 06.12.1991 р.
25. Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р.
26. Закон України "Про інформацію" від 02.10.1992 р..
27. Закон України "Про телебачення і радіомовлення" від 21.12.1993 р.
28. Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р.
29. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р.

30. Закон України «Про столицю України- місто Київ» від 15.01.1999 р.
31. Закон України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 р.
32. Закон України "Про охорону культурної спадщини" 08.06.2000 р.
33. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р.
34. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 р.
35. Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11.07.2002 р.
36. Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 р.
37. Закон України «Про Центральну виборчу комісію» від 30.06.2004 р.
38. Закон України «Про Державний реєстр виборців» від 22.02.2007 р.
39. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 07.10.2010 р.
40. Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 р.
41. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р.
42. Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 06.11.2012 р.
43. Закон України «Про прокуратуру України» від 14.10.2014 р.
44. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р.
45. Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 р.
46. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 р.
47. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р.
48. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.0.2015 р.
49. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 р.
50. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р.
51. Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12.12.1991 р.
52. Закон України «Про охорону навколишнього середовища» від 25.06.1991 р.
53. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р.
54. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 р.

Основна

1. Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.–практ. посіб. / Т.І. Дудаш. – К.: Алерта, 2013. – 368 с.
2. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 336 с.
3. Конституційне право України. Академічний курс: Підручник: У 2 т. – Т. 2 / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО «Юридична думка», 2008. – 800 с.
4. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні / За редакцією академіка НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2008. – 252 с.
5. Конституція України. Науково-практичний коментар [текст] Станом на 15 травня 2018 р. / за заг. ред. Чижмарь К. І. та Лавриновича О. В. К.: Видавничий дім «Професіонал», 2018. - 290 с.
6. Конституція України : наук.-практ. коментар / В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін [та ін.]. - Х.: Право, К.: Ін Юре, 2003.
7. Летнянчин Л.І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики /Л.І Летнянчин. - Х., 2002. – 211 с.

8. Молдован В.В., Чулінда Л.І. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина : навч. посібн.К.: Центр учбової літератури, 2012. – 206 с.
9. Права і свободи людини і громадянина в Україні (доктрина Європейського суду з прав людини і Конституційного Суду України) : навчальний посібник / вст. слово і заг. ред. проф. Мартиненка П. Ф., Кампа В. М. . – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 376 с.
- 10.Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю.К. Качуренко. - 2-е вид. - Київ: Юрінформ, 1992. - 200 с.
- 11.Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: Монографія / Кол. авторів; За ред. Н.М. Оніщенко, .В. Зайчука. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 424 с.
- 12.Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – 464 с.
13. Совгіря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України. Повний курс : навч. посіб. / О.В. Совгіря, Н.Г. Шукліна. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 544 с.
14. Федоренко В. Л. Конституційне право України : підруч. / До 20-ої річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України / В.Л. Федоренко. – К. : Видавництво Ліра-К, 2016. – 616 с.
- 15.Шукліна Н.Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії та практики): Монографія. – К.: Центр навчал. Л-ри, 2005.

Допоміжна

1. Аврамова О. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми / О. Аврамова, О. Жидкова // Право України. – 2010. – № 2. – С. 101-107.
2. Аль-Сулайбі Муса. Юридична природа міжнародних стандартів прав людини // Право України. - 2000. - №9. - С.116-119.
3. Антонович М. Права національних меншин в Україні: національне законодавство та міжнародно-правові стандарти // Право України. – 2004. - №6. – С. 9-13.
4. Барабаш Ю. Преюдиціальність рішень Конституційного Суду України: проблемні питання теорії та практики / Ю. Барабаш // Право України. - 2010. - № 6.
5. Бережний Я. Законодавче закріплення поняття права на свободу совісті на тлі буржуазних революцій // Право України.—2002.—№10.—С.129-132.
6. Білоскурська О. Питання типології конституційних обов'язків людини і громадянина /О.Білоскурська // Юридична Україна. – 2010. – № 9. – С. 21-24.
7. Білоскурська О. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини – головний обов'язок держави / О. Білоскурська // Право України. – 2011. – № 7. – С. 169-174.
8. Гладкіх В. Соціальні права громадян в аспекті формування України як соціальної держави// Право України. – 2005. - №10. – С. 57-60.

9. Голяк Л. Спеціалізовані омбудсмани у гендерному мейнстрімінгу: досвід Скандинавських країн : [права жінок і гендер. рівність] / Л. Голяк // Держава і право. – 2011. – Вип. 52. – С. 168-173.
10. Довбуш О. Право на гідну смерть. Евтаназія // Право України. - 2002. - №10. - С.122-125.
11. Дутка Г. Права жінок у сучасних умовах розвитку державності / Г. Дутка, О. Кузнєцова // Держава і право. – 2011. – Вип. № 51. – С. 43-47.
12. Заворотченко Т. Обов'язки держави та державних органів і обов'язки громадян як гарантії конституційних прав і свобод людини / Т. Заворотченко // Юридична Україна. – 2006. – № 7. – С. 4-7.
13. Калініченко О. Генеза системи конституційного контролю за реалізацією прав, свобод людини і громадянина // Право України. – 2003. - №5. – С. 36-41.
14. Калініченко О. Теоретико-правові ідеї захисту прав, свобод та обов'язків людини і громадянина / О.Калініченко // Право України. – 2005. – № 5. – С. 21-24.
15. Кочков В. Форми взаємодії Уповноваженого Верховної Ради з прав людини і органів прокуратури // Право України. - 2002. - №9.
16. Курс конституционного права Украины. Том 2. Конституционный строй Украины : учебник / под ред. М.А. Баймуратова и А.В. Батанова. – Одесса : Феникс, 2012. – 800 с. – (Серия «Энциклопедия современного конституционализма»).
17. Ладиченко В. Взаємозв'язок права і свободи / В. Ладиченко // Юридична Україна. – 2011. – № 10. – С. 4-9.
18. Марущак А.І. Свобода слова та інформація з обмеженим доступом: співвідношення понять // Бюлетень Міністерства юстиції. – 2005. - №6(44). – С.44-48.
19. Марцеляк О. Омбудсман з прав дитини: проблема формування і розвитку у світі і в Україні // Право України. – 2003. - №10. – С. 44-48.
20. Марцеляк О. Статус і функціонування регіональних представницьких омбудсманів: світовий досвід // Право України. – 2004. - №1. – С. 149-153.
21. Мілова Т.М. Культурний (духовний) вимір основ конституційного ладу України // Право та управління. – 2011. – № 2. – С.246–254.
22. Німченко В. Референдум як форма народовладдя потребує конституційного врегулювання // Право України. – 2013. - №6. С. 235-241.
23. Олійник П. Ідея свободи та недоторканності людини у стародавні часи // Право України. - 2002. - №10. - С.126-128.
24. Пазенюк А. Системний підхід у науковому дослідженні прав людини / А. Пазенюк // Держава і право. – 2005. – Вип. 28. – С. 230-236.
25. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підруч. / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко ; за заг. ред. проф. В. Л. Федоренка. — К.: КНТ, Ліра-К, 2011.
26. Права людини і модернізація Конституції України (тема номера) // Право України. 2015. №10.

27. [Присяжнюк І. Дотримання права на приватність при здійсненні соціального контролю, спрямованого на протидію злочинності](#) // Право України. – 2017. - № 12. – С. 132-139.
28. Пушкіна О. В. Система прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретичні і практичні аспекти забезпечення / О. В. Пушкіна. – К.: Логос, 2006. – 416 с.
29. Рабінович П. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістова класифікація / П. Рабінович // Право України. – 2010. – № 2. – С. 18-23.
30. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини (загальнотеоретична характеристика) // Право України. – 2015. - № 10. – С. 58-67.
31. Речицький В. Права людини в Україні: критичний погляд на досягнуте // Право України. – 2015. - № 10. – С. 79-87.
32. Руденко М. Прокуратура України у правозахисній системі держави: теоретичні та практичні аспекти // Право України. – 2004. - № 6. – С. 6-9.
33. Савчин М. В. Конституційне право України : підручник / відп. ред. проф., д.ю.н. М. О. Баймуратов. – К. : Правова єдність, 2009. – 1008 с.
34. Селіванов А. Конституційна скарга – важлива ознака демократизації держави // Голос України. – 2015. - № 236 (6240) від 15 грудня. – С. 4.
35. Скомороха А. Права людини на охорону здоров'я, медичну допомогу, медичне страхування та конституційне правосуддя // Право України. - 2002. - № 6. - С. 3-9.
36. Словська І. Механізм захисту прав людини - основоположний принцип сучасного українського конституціоналізму // Право України. - 2001. - № 9. - С. 15-17.
37. Соколенко Ю. Гарантії культурних прав і свобод громадян // Право України. - 2004. - № 2. – С. 34-37.
38. Стащенко О. До питання про вдосконалення механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні / О. Стащенко // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 6. – С. 115-118.
39. Стрижак А. Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави / А. Стрижак // Право України. – 2010. - № 6.
40. Суд і ЗМІ: взаємовідносини в демократичному суспільстві в світлі вимог ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Акад. суддів України. – К. : Фенікс, 2008. – 63 с.
41. Сульженко Ю. Захист економічних прав та свобод людини й громадянина в Україні як один з основних чинників становлення і розвитку правової держави / Ю. Сульженко // Віче. – 2011. – № 18. – С. 29-32.
42. Тиріна М. Покоління прав людини: проблеми сучасної класифікації / М. Тиріна // Держава і право. – 2011. – Вип. 52. – С. 684-689.
43. Фролов Ю. Економічні права та свободи людини і громадянина в Україні: проблеми класифікації // Право України. – 2003. - № 12. – С. 11-115.

44. Черв'якова О. Актуальні питання забезпечення прав громадян , підданих адміністративному арешту / О. Черв'якова // Право України. – 2006. – № 2. – С. 35-37.
45. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник.—К.: АртЕк, Вища школа, 1997.
46. Шаповал Т. Основні права і свободи в механізмі конституційного регулювання / Т. Шаповал // Юридична Україна. – 2010. – № 10. – С. 53-57.
47. Шинальський О. Об'єктивний погляд на стан додержання конституційних прав громадян / О. Шинальський // Вісник прокуратури – 2009. – № 6. – С. 3-14. .
48. Шкарбан В. Конституційно-правовий механізм захисту прав людини від дискримінації в Україні / В. Шкарбан // Держава і право. –2011. – Вип. 52. – С. 192-198.
49. Шукліна Н. Зміст конституційного принципу визнання людини найвищою соціальною цінністю / Н. Шукліна // Право України. – 2010. – № 11. – С. 76-83.

Інформаційні ресурси

http://www.echr.coe.int	Європейський Суд з прав людини
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main	Сайт Верховної Ради України (законодавство)
http://pravoua.com.ua/	Сайт журналу «Право України»
http://www.ligazakon.ua/	Головний правовий портал України
http://www.nbu.gov.ua/	Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання - екзамен.

5. Засоби діагностики успішності навчання – усні опитування, проведення контрольних робіт, виконання тестових завдань.